

De levendbarende hagedis in de Loonse en Drunense Duinen

Binnen het Nationaal park de Loonse en Drunense Duinen liggen drie trajecten van het Meetnet Reptielen. Deze routes bestaan al jaren. Na communicatie met de beheerders bleek dat er ondanks deze trajectmetingen relatief weinig bekend was over de actuele status en verspreiding van de levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*). Ook was er een dringende behoefte aan meer gegevens vanwege aankomende werkzaamheden. Sinds drie jaar onderneem ik, naast een meetnetroute, een poging om de verspreiding van de soort in kaart te brengen en zodoende bij te dragen aan een beter beheer en bescherming van deze soort.

Het gebied de Loonse en Drunense Duinen

Het Nationaal Park de Loonse en Drunense Duinen (3500 ha) is gesitueerd in Midden Brabant. Het gebied is bij de meeste natuurliefhebbers vooral bekend om zijn stuifzanden en is het grootste levende stuifzandgebied van West-Europa. De vele bezoekers die jaarlijks het gebied bezoeken noemen het dan ook vaak de Nederlandse Sahara. Toch omvat het Nationaal Park en tevens Natura 2000 gebied veel meer habitattypen dan stuifzand: dicht gesloten bos, groene weilanden, versnipperde droge heideterreinen, vergraste terreinen, vennen en zuidelijk van de Loonse en Drunense Duinen zelfs het moerasachtige gebied "De Brand" welke ook tot het Nationaal park behoort. Het grootste deel van het gebied is eigendom van Natuurmonumenten.

Verspreiding binnen het Nationaal Park

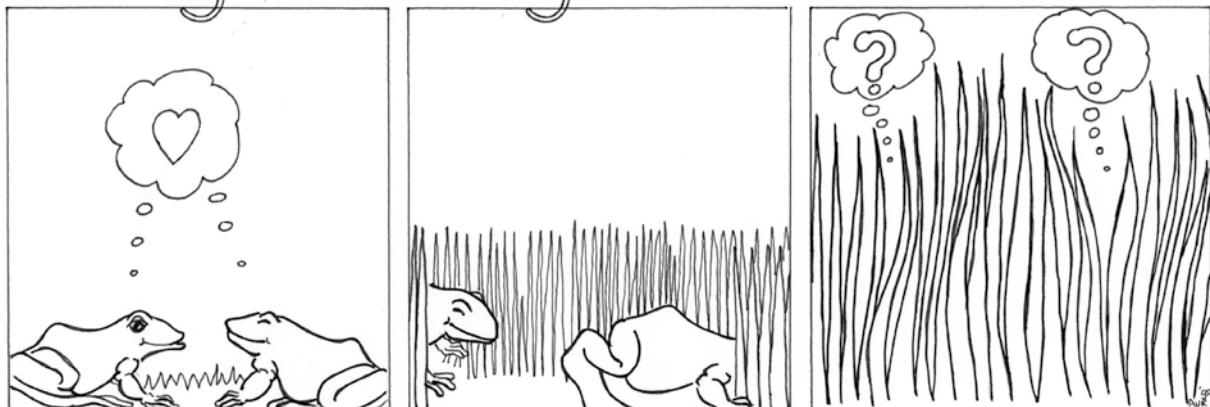
Op het oog lijkt binnen het Nationaal Park voldoende geschikt habitat aanwezig. Toch worden hagedissen maar mondjesmaat

Levendbarende hagedis; de enige waarneming op het zand (Foto: Mark Klerks)

gevonden. Wat betreft het stuifzand kan dit komen door snel veranderende omstandigheden, er zijn hier behoorlijke temperatuursverschillen mogelijk. Volgens de website van natuurmonumenten wel tot 50 graden. Ook van andere stuifzandgebieden, zoals het Hulshorsterzand, zijn dergelijke temperatuurschommelingen bekend (zie RAVON 33). Deze grote temperatuurverschillen hebben uiteraard effect op het gedrag van hagedissen én de trefkans. Volgens de literatuur

vergrassing

Cartoon: Arnold van Rijsewijk

Klein stukje heide voor (links) en na (rechts) uitvoering herstelwerkzaamheden

Loonse en Drunense Duinen (Foto's: Mark Klerks)

past de levendbarende hagedis zijn gedrag daar op aan en zijn in drogere, warme omgevingen minder actief en produceren tevens minder jongen. Aanwezigheid kan soms pas na enkele bezoeken worden aangetoond, soms zelfs pas na jaren.

Gezien de landelijke neerwaartse trend is het aannemelijk dat dit ook voor de hagedissen in de Loonse en Drunense Duinen geldt. Toch durf ik wel te beweren dat de hagedis verspreidt, maar wel zeer geclusterd, voorkomt en gebruik maakt van verschillende biotopen. Mijn idee is dat de verspreiding zeker niet toevallig is en dat dit de soort kwetsbaar maakt. Opmerkelijk binnen dit kader is dat enkele goede (deel)populaties voorkomen op terreinen die ook al zichtbaar waren op een oude luchtfoto uit 1955. Mogelijk zijn dit ook de gebieden die het beste vocht vasthouden. Een locatie gelegen in het centrale stuifzand waar de soort nu nog voorkomt stond tot 20 jaar geleden periodiek onder water. Ik herinner me uit mijn jeugd (30 jaar geleden) dat een kind hier salamanders aan het vangen was. Zover ik weet was hij niet succesvol omdat ze te snel waren. Nu weet ik dat het hagedissen zijn geweest. Er zijn nog enkele kleine (drink)poeltjes te vinden maar daar die zijn te klein om de levendbarende hagedis op grotere schaal te laten profiteren. Of er in die vochtige periode een grotere populatie aanwezig was is mij niet bekend, maar dit lijkt aannemelijk. Vochtigheid zou een verklaring kunnen zijn voor het ontbreken van de soort

in op het oog geschikte habitats. Verdroging is zeker een van de problemen binnen het gebied en landelijk een belangrijke bedreiging voor de levendbarende hagedis.

De bezoekersdruk van toeristen zal ook zeker meespelen in de vorm van verstoring. Toch worden dieren zelfs waargenomen op druk bezochte plaatsen binnen de duinen. Ook buiten het stuifzand en heideterreinen zijn er meerdere locaties waar de soort nog voorkomt. Een locatie betreft een gebied dat ongeveer 10 jaar geleden is getroffen door een bosbrand. Dit gebied lijkt zich behoorlijk te herstellen. Veel bomen zijn destijds gesneuveld maar de resten liggen er nog. Het gebied is inmiddels behoorlijk vergrast. Recent heb ik hier de levendbarende hagedis aangetroffen, zowel adult als juveniel. Tot op heden wordt het gebied ondanks eerdere plannen niet begraasd.

De soort wordt aangetroffen in verschillende gebiedstypen: o.a op droge heidevelden, bosranden, op voormalige akkers, overgangszones van stuifzand en heidevelden. Soms ook op stuifzandheuvels waarop enkele bomen, gras (zoals buntgras en zandzegge) en mosvegetatie groeit. Tot nu toe is er slechts één dier aangetroffen midden op een stuifzandpad tussen de heide. Dit betrof een waarneming in het vroege voorjaar en het dier was niet erg actief. Sporen in het zand wijzen wel op activiteit in het zand maar meestal keert dat spoor snel terug naar de vegetatie en bedraagt slechts enkele meters. De aanwezigheid van zandsporen is wel een goede indicatie om later aanwezigheid aan te tonen.

Herstelwerkzaamheden Stuifzand

De komende jaren heeft natuurmonumenten een groot aantal projecten in de planning staan die het stuifzand weer moet gaan activeren. Zo is er dit jaar door Natuurmonumenten gestart met een door de EU(LIFE+), LNV en provincie Noord-Brabant gesubsidieerd project (Sand dynamics in inland dunes) om het verdwijnende stuifzand weer te vergroten. De levendbarende hagedis is een van de aandachtsoorten die van deze werkzaamheden zou moeten kunnen profiteren. Dat lijkt haast paradoxaal t.o.v. de ingrepen in het landschap. In de periode tot

Levendbarende hagedis (Foto: Mark Klerks)

2014 worden o.a. gefaseerd bomen verwijderd van heideterreinen en vinden er plagwerkzaamheden plaats om het oppervlak aan stuifzand te vergroten. Om vergrassing tegen te gaan wordt er, nu nog periodiek, begraasd met een schaapskudde.

Deze geplande werkzaamheden raken de leefgebieden van de hagedissen. Het stuifzand is op zichzelf staand ongeschikt leefgebied. Overgangszones tussen het stuifzand en heide zijn voor hagedissen wel potentieel interessante gebieden. Het zijn juist deze overgangszones die binnen het kader van het project vallen om het zandverstuiven weer te activeren. Wat de werkzaamheden gaan doen met de huidige populatie is moeilijk in te schatten. Het zal zeker niet alleen negatief zijn voor de soort, er ontstaan ook kansen. Opmerkingen rondom soortbescherming en herpetofauna specifiek worden altijd door de beheerder serieus genomen en gewaardeerd. Enkele waarnemingen uit 2008 hebben het project nog

positief voor de hagedis kunnen beïnvloeden en zijn op het laatste moment betrokken binnen het LIFE+ projectplan stuifzandherstel. De levendbarende hagedis heeft zeker en gelukkig de aandacht maar bevindt zich soms in een lastige spagaat met andere natuurwaarden en toerisme. Goede locaties worden, waar mogelijk, ontzien binnen de toekomstige projecten. Voorafgaand aan het stuifzandherstelplan hebben ook werkzaamheden door Natuurmonumenten plaatsgevonden die op de langere termijn een positief effect moeten hebben op de populatie. Zo is er in 2008 een doorgang gekapt met als doel een aantal versnipperde heidevelden met elkaar te verbinden en uitwisseling van verschillende deelpopulaties te verbeteren. Ook wordt er dood hout aangevoerd op en langs heideterreinen en houtstapels gemaakt. Gekapte bomen blijven soms liggen en geven de hagedis voldoende schuil- en zonplaatsen. Een aardige waarneming was het vinden van een hagedis in de takken van recent gekapte bomen.

Werkzaamheden zijn lastig uit te leggen (Foto: Mark Klerks)

Conclusie

Ondanks de enorme bezoekersaantallen bleek relatief weinig bekend over de verspreiding van de levendbarende hagedis. Door actief in te zetten op één soort is er een behoorlijk aantal waarnemingen verzameld waardoor de verspreiding binnen het Nationaal Park De Loonse en Drunense Duinen beter in kaart kon worden gebracht. Mijn conclusie is dan ook dat een soortgerichte inventarisatie direct bruikbare informatie oplevert en bijdraagt aan de bescherming van de levendbarende hagedis.

Dankwoord

Mijn vrouw Danielle Klerks, De beheerders van Natuurmonumenten Leo de Bruin, Hemmo Dekker en Lex Quirrel; Richard Struijk voor het zetten richting inheemse herpetofauna en verder alle vrienden die mee het veld in geweest zijn. Dank daarvoor.

Mark Klerks